

Štovanje boga Ra i božanstva koja su usko povezana s njegovim kultom

Roić, Nazarjana

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:736322>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Nazarjana Roić

**ŠTOVANJE BOGA RA I BOŽANSTVA KOJA
SU USKO POVEZANA S NJEGOVIM
KULTOM**

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, srpanj 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA POVIJEST

ZAVRŠNI RAD

**ŠTOVANJE BOGA RA I BOŽANSTVA KOJA
SU USKO POVEZANA S NJEGOVIM
KULTOM**

Mentor: izv. prof. dr. sc. Mladen Tomorad

Studentica: Nazarjana Roić

Zagreb, srpanj 2022.

Sažetak

Ime boga Ra dolazi od egipatske riječi koja označava Sunce. Ra je univerzalno božanstvo koje djeluje na zemlji, nebesima i podzemlju. Bog sunca je tvorac koji nastaje sam po sebi u Heliopolskoj kozmogenezi koja tvrdi da je Ra stvorio svijet, a da su ljudi nastali iz njegovih suza. Centar njegova kulta je u Heliopolu, ali se kult proširio po čitavoj državi, a smatralo se da Ra s nebesa osvjetljava čitav Egipat i sve što postoji. Postoje brojna solarna božanstva uz Raa, poput Atuma i Amuna, s čijim je kultovima kasnije spojen i Raov kult. Ra se također često uspoređuje i s Ozirisom, s kojim se susreće svake noći kroz svoja putovanja u podzemlje. Kroz put u podzemlje ga prate božice solarnog kulta Ma'at i Hathor, koje često oslovljavaju kao „Raove kćeri“, a uz njih taj pridjevnik nosi i božica Sekhmet.

Ključne riječi: stari Egipat, mitologija, religija, kult Ra, sunčevi kultovi, Heliopol, Atum, Amon, Oziris, Ma'at, Hathor, Sekhmet

Summary

The name of the god Ra comes from an Egyptian word which means the Sun. Ra is a universal deity operating on earth, heaven, and underworld. The sun god is a creator who arises by himself in Heliopolis cosmogenesis, which claims that Ra created the world and that humans were created from his tears. The centre of his cult is in Heliopolis, but the cult spread throughout the entire country, and it was believed that Ra from heaven illuminated the whole of Egypt and all that exists. There are numerous solar deities alongside Ra, such as Atum and Amun, with whose cults the cult of Ra was later merged. Ra is also often compared to Osiris, whom he meets every night through his travels to the underworld. On his way to the underworld, he is accompanied by the goddesses of the solar cult, Ma'at and Hathor, who are often referred to as "Ra's daughters", and the goddess Sekhmet bears the adjective alongside them.

Key words: ancient Egypt, mythology, religion, cult of Ra, sun cults, Heliopolis, Atum, Amon, Osiris, Ma'at, Hathor, Sekhmet

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Kult boga Ra.....	1
2.1. Heliopolska kozmogeneza	2
2.2. Raovo kraljevstvo.....	2
2.2.1. Ra na zemlji	3
2.2.2. Ra na nebu.....	3
2.2.3. Ra u podzemlju.....	3
2.3. Ikonografija.....	4
2.4. Štovanje	4
3. Simbolika Sunca u Egipatskoj mitologiji.....	6
4. Veze kulta Ra s drugim bogovima.....	8
4.1 Atum.....	8
4.2 Amon.....	9
4.3 Oziris	10
5. „Raove kćeri“	11
5.1 Ma'at	11
5.2 Hator.....	12
5.3 Sekhmet	13
6. Zaključak	14
7. Popis literature	16

1. Uvod

Stari Egipćani su već od najranijih vjekova prepoznali važnost utjecaja sunca, kako u fizičkom, tako i u duhovnom smislu. Središte štovanja solarnog kulta bilo je u Heliopolu, gdje bog sunca Ra stvara svijet, a ljudi nastaju iz suza njegova oka. Njegov kult se brzo širi po čitavoj zemlji, te Ra od V. dinastije postaje službeno vrhovno državno božanstvo, a faraoni se nazivaju „sinovima sunca“. Ra predstavlja samo sunce pa tako svake noći doživljava obnovu kako bi izjutra mogao ponovo zasjati. Za njegov kult česta su sinkretistička spajanja s drugim božanstvima poput Atuma i Amuna, a uspoređivan je i sa samim Ozirisom, dok mnoge egipatske božice nose pridjevak „Raovo oko“.

U izradi ovog rada kao osnovnu literaturu koristila sam knjige „Mitologija egipatske knjige mrtvih“ i „Sinovi sunca“ autora Igora Uranića koje dublje ulaze u tematiku egipatske mitologije i solarnog kulta, kao i knjigu „The Complete Gods and Goddesses of Ancient Egypt“ autora Richarda Wilkinsona. Wilkinsonova knjiga daje cjelovit uvid u egipatsku mitologiju, opisujući svakog boga, njihovu ikonografiju i način štovanja. Uz ova djela koristila sam i druge knjige povijesnih autora na temu egipatske mitologije, kao i pojedine članke iz britanske enciklopedije „Britannice“.

Cilj ovog rada jest pobliže opisati boga sunca Ra, njegov kult, utjecaj i djelovanje, te božanstva koja su usko povezana s njegovim kultom. Rad je podijeljen na 4 velika poglavlja. U prvom poglavlju se nalazi pregled kulta boga Ra, od njegove kozmogeneze do rasprostranjivanja solarnog kulta duž cijelog Egipta, o kojem je više riječi u sljedećem poglavlju. U trećem poglavlju rad prikazuje veze i spajanja Raova kulta s ostalim moćnim solarnim božanstvima, dok je posljednje poglavlje posvećeno ženskim božanstvima, odnosno „Raovim kćerima“.

2. Kult boga Ra

Ime boga Ra dolazi od egipatske riječi koja označava sunce, za koje su Egipćani od najranijih vjekova smatrali da posjeduje najveću moć, kako na nebu, tako i na Zemlji. Ra je

bio jedinstveno božanstvo koje je djelovalo na nebesima, zemlji i podzemnome svijetu.

¹Središnje mjesto u kojem se štovao Raov kult bio je Heliopol.²

2.1.Heliopolskakozmogeneza

Osnovna teorija kozmogeneza u Egiptu se temelji na duhovnoj snazi koja budi zatvorene elemente stvari, najčešće vegetacijskih oblika. Duhovnu i kreativnu snagu predstavlja stvoritelj, odnosno bog. Teorija kozmogeneza polazi od stajališta da su nebesko i zemaljsko spojeni u jedno, te nakon „cvjetanja“ do tad zatvorenih elemenata slijedi odvajanje neba i zemlje.³ Prvi mitovi vezani uz kozmogeneze nalaze se u *Tekstovima piramida*. Različiti gradovi su imali različite zaštitničke bogove, od kojih su, svaki u svome gradu, predstavljali prvog boga.⁴

Ostatci povijesnog središta Heliopola smješteni su pokraj istočne delte Nila u sjeveroistočnom predgrađu današnjeg Kaira. Heliopol se oblikovao još za vrijeme arhajskog razdoblja, a kroz Novo kraljevstvo postaje najveći naseljeni grad Egipta. U gradu su locirani brojni hramovi posvećeni bogu Sunca.⁵

U središtu Heliopolske kozmogeneze je bog Sunca Ra, on je prvi bog i tvorac koji nastaje sam po sebi. Ra od Nuna, koji predstavlja nered, stvara sva ostala bića. U ovom mitu se navodi masturbacija u smislu izraza mogućnosti da se samostalno provede čin formiranja svijeta. Također, početak ove kozmogonije se opisuje kao formiranje misli u Raovom srcu. Prvi božanski par koji izlazi iz Raovih usta su Šu i Tefnut. Oni Rau donose njegovu oko (Raovo oko) iz kojeg se razvija mit koji govori da iz Raovih suza nastaju ljudi. Ra, Šu i Tefnut predstavljaju prvo božansko trojstvo.⁶

2.2.Raovo kraljevstvo

Kao što je prethodno već spomenuto, bog sunca Ra je univerzalno božanstvo koje vlada zemljom, nebom i podzemljem, te na svim područjima ima jedinstvenu ulogu i utjecaj.

¹ Wilkinson2003: 206.

²Uranić 1997: 71.

³Uranić 2021: 49.

⁴Uranić 2021: 44.

⁵Tomorad 2016: 245.

⁶Uranić 1997: 68.

2.2.1. Ra na zemlji

Prema egipatskoj mitologiji bog sunca vladao je zemljom još od najranijih vremena. Postoje i indicije da su Egipćani već u tom dobu prepoznali važnost utjecaja Sunca u fizičkom svijetu, a prepisivali su je Rau.⁷ Prvi veći procvat kulta dolazi s vladarima iz V. dinastije, gdje se faraoni po prvi put počinju oslovljavati kao „Raovi sinovi“. Raovo ime se kreće primjenjivati kako u imenima kraljeva, tako i u narodnim obiteljskim imenima. Iz ovog perioda također započinje i vjerovanje da je bog sunca zaštitnik faraona, kao i temelj moći i sigurnosti njegove vladavine. Nakon smrti faraoni bi se pridruživali svome „ocu“ na nebu. Smatralo se i da Ra usmjerava izmjenu trigodišnja doba tadašnje godine, odnosno da utječe na sezonske poplave Nila.⁸

2.2.2. Ra na nebu

Prelazak sa zemlje na nebo sunčeva boga tumači egipatski mit u kojem bog Nun zapovijeda božici Nut da ga podigne u nebesa. Kada je Ra postao prestar i bio iscrpljen za vladanje, božica se po naredbi pretvorila u kravu kako bi ga uspjela prenijeti u visine na svojim na leđima. U trenutku Raova dolaska, on postaje kralj nebesa. Njegova glavna uloga postaje prelazak neba od izlaska do zalaska Sunca u svojoj barci „Mandjet“.⁹ „Mandjet“ ili „Brod milijuna godina“ je bila dnevna solarna barka s kojom Ra putuje nebom, a samo ime za barku se prevodi kao „sve jači“.¹⁰ Po starim vjerovanjima Egipćana svijet je bio dualan, zamišljen je svijet na dva dijela, zemlju i mračnu stranu svijeta, to jest Duat. Tako je Ra svakog dana, odnosno noći prolazio kroz Duat, dok je za vrijeme dnevne plovidbe obasjavao nebesa i sve što postoji. Njegovo putovanje simbolično opisuje izlazak i zalazak Sunca.¹¹

2.2.3. Ra u podzemlju

Kao što je imao dnevnu barku za plov nebesima, tako je i za put podzemnim svijetom posjedovao „večernju barku“ takozvanu „mesketet“. U svojoj večernjoj barci je putovao kroz dijelove podzemlja sve do idućeg jutra kada bi bio ponovo rođen.¹² Sunce je također bilo

⁷Wilkinson 2003: 206.

⁸Hart 2005: 133-134.

⁹Wilkinson 2003: 206.

¹⁰Bane 2020: 106.

¹¹Uranić 2021: 135.

¹²Wilkinson 2003: 206.

gospodar podzemlja, ali ga je prekrpio Duatov mrak pa njegova moć nije bila toliko izražena kao na zemlji. S Raom u barci je plovilo više božanstava, a najviše se spominju Hator i Maat, te pokojnikova duša. Duat je imao i poseban ulaz nazvan „Amenti“(zapad) kroz koje je barka uplovljavala u svijet podzemlja, a izlaz se nazivao „Jabti“(istok). Na ulazu u podzemlje Ra se susretao sa zmijom koja se izjednačavala s Apepom. Po mitu je Apep bio taj koji je odgovoran da zaklanja Sunce i njegovu svjetlost u Duatu, te je predstavljao veliku opasnost za boga Sunca. Kao protuteža Apepu, tu je vladar „mračnog svijeta“ Oziris koji dočekuje boga Ra na drugoj strani.¹³ Zbog složenosti tekstova nije potpuno jasan odnos između Ra i Ozirisa, no smatra se kako njihov odnos završava svojevrsnim spajanjem božanstva u kojem Oziris predstavlja tijelo, a Ra dušu (*ba*). U prenesenom značenju Ra jedanju u nebesima duša koja se spaja sa svojim tijelom noću.¹⁴

2.3. Ikonografija

Njegova ikonografija zastupljena je u mnogim oblicima. Uranić u svojoj knjizi „Sinovi Sunca“ prenosi njegov najčešći oblik: „Prikazuje se kao čovjek (ili mumija) s glavom sokola i Sunčevim diskom s ureusom (uzdignutom glavom kobre) na glavi“¹⁵, dok u djelu „Mitologija egipatske knjige mrtvih“ spominje i druge oblike – „Za potrebe borbe s Apepom, koji je zmija, Ra se pretvara u mungosa ili mačku“.¹⁶ Također je često prikazivan kao poluantropomorfno biće, kao čovjek s glavom sokola ili skarabeja. U zoomorfnom obliku, osim mungosa i mačke, pojavljuje se kao sokol koji nosi sunčev disk na glavi, ali zbog njegovih manifestacija u raznim aspektima i kao bik, ovan, lav, feniks, čaplja i ostala stvorenja.¹⁷ U podzemnom svijetu poprima oblik čovjeka s glavom ovna, dok je u književnim djelima opisivan kao stari kralj sa zlatnim mesom, srebrnim kostima i kosom boje „lapsus lazuli“ (kamen s mineralima izrazito plave boje).¹⁸

2.4. Štovanje

Prvi vladar koji uvažava i ovjerava kult Ra je bio vladar Randeb, vladar druge dinastije. Kroz vladavinu četvrte dinastije kult ojačava, te su vidljive prve naznake štovanja Sunca u smislu elemenata piramida i hramova koji su na više načina povezane s kultom, dok u

¹³Uranić 2021: 135-137.

¹⁴Wilkinson 2003: 206.

¹⁵Uranić 1997: 71.

¹⁶Uranić 2021: 135.

¹⁷Wilkinson 2003: 209.

¹⁸Hart 2005: 133.

petoj dinastiji postaje službeno vrhovno božanstvo Egipta.¹⁹ Faraoni pete dinastije su odvajali popriličan dio državnih izvora za podizanje specifičnih sunčevih hramova. Glavna obilježja struktura takvih hramova bili su njihova otvorenost sunčanim zrakama koje su okruživale amblem zvan „benben“, vrsta tankog obeliska. Dva obeliska bi bila simbolično postavljena ispred hrama, a po vjerovanju je kralj pripadao dva Raova obeliska.²⁰ U Novom kraljevstvu, za vrijeme vladavine Amenophisa III., kult doživljava svojevrsnu obnovu, a faraon je dao izgraditi brojne solarne hramove.²¹

Glavno središte kulta bilo je u Heliopolu, gdje su pronađeni ostatci hramova posvećenih bogu sunca, no veličina i oblik ostaju nepoznati.²² Također pronađeni reljefi iz vladavine faraona Đosera za koje se pretpostavlja da su prikazivali božanstva, kao i opise koji su obećavali darove kralju (Raovom sinu).²³ Dokaze solarnih hramova pronađeni su u Abu Ghurobu i Abusiru koji su izgrađeni po uzoru sunčevih hramova u Heliopolu.²⁴

Bez obzira na središte kulta, Ra je bio obožavan i štovan po cijelom Egiptu. Raova svetišta su stalno bila obnavljana ili građena, jednako tako je bio uključen u mnoge hramove drugih božanstava. Bog sunca se između ostalog pojavljuje u raznim magijskim ritualima i urocima.²⁵

Česta su i poglavlja u *Knjizi mrtvih* posvećena bogu sunca Ra, poput poglavlja 148. gdje se pokojnik traži od bogova traži da se njegovu tijelu prinose žrtve u kruhu i pivu:

„Riječi koje izgovara čovjek u susretu s Ra
kad ga on predstavlja pred lice ovih bogova,
napisane su na zelenoj ploči za pisanje
dajući im žrtve i darove u njihovoj prisutnosti,
u kruhu, pivu, mesu, peradi, tamjanu,
izvodeći za njih žrtvu izlaženja glasa.
To označuje snagu svjetla pred Raom,
To označuje darovanje duhu ah u božjoj zemlji.

¹⁹Wilkinson 2003: 209.

²⁰Hart 2005: 133-134.

²¹Wilkinson 2003: 209.

²²Wilkinson 2000: 112.

²³Ragavan 2012: 405.

²⁴Wilkinson 2000: 112.

²⁵Wilkinson 2003: 209.

To označuje spasenje čovjeka od svakog zla“.²⁶

3. Simbolika Sunca u Egipatskoj mitologiji

Evidentno je da su Sunce i njegova moć i svjetlost imali velik utjecaj na Egipćane, kako u fizičkom smislu, tako i u duhovnom. S obzirom na prirodna obilježja Egipta moguće je uvidjeti zašto se Suncu prepisivao toliki utjecaj. Svaka prirodna sila je zamišljena u dualnosti jer se smatralo da ništa na svijetu nije jednoznačno pa tako je sunce, koje je tijekom dana obasjavalo sve što postoji i bilo izvor života, imalo i razornu stranu. Sunčeva destruktivnost se očitovala u sušama, velikim vrućinama i narušavanjem života u pustinji. U filozofskom pogledu sunce, to jest njegova svjetlost, je bila suština života. Smatralo se da su sva živa bića stvorena iz te svjetlosti i da imaju moć obnove, odnosno ponovnog rođenja. I samo Sunce se obnavljalo iz dana u dan, putujući kroz Duat. Sunčevo putovanje se metaforički prenijelo na tadašnje pokojnike koji su pratili put na tamnu stranu, kako bi se izjutra, zajedno sa suncem, ponovo rodili.²⁷

Od najranijih vremena mnoga su mjesta i gradovi bili posvećeni štovanju kulta sunca, no s vremenom se Heliopol uzdignuo nad ostalim i postao središte štovanja kulta.²⁸ U Gornjem Egiptu središnji grad kulta bio je Edfu, gdje je i dan danas ostao očuvan solarni hram. Od tuda potječe prezentacija boga kao sunca s raznobojnim krilima koji prelijeće svoje neprijatelje, što je inspiriralo gradnju hramova s bogom sunca postavljenim preko glavnih vrata kako bi zadržao zlo izvan hrama.²⁹ Ra je najstarije sunčevo božanstvo, a nakon njega pojavljuju se i ostala: Amon, Amon-Ra, Aton, Ra-Horahti.³⁰ Prema mitu o Raovim suzama zapravo su svi stanovnici Egipta bili njegovi sinovi, to jest sinovi sunca.³¹ Što se tiče faraona, prvi faraon u čijoj se tituli moglo uočiti štovanje kulta sunca bio je faraon Đoser iz treće dinastije koji je nosio naslov „zlatno sunce“.³² Tradiciju slijede i faraoni narednih dinastija, a već za vrijeme vladavine IV. dinastije se javlja i prvi vladar u čijem se imenu javlja i ime Sunca (Ra) Keopsov sin Džedef-Ra („Ra koji govori“)³³

²⁶BD§148;Uranić 2021: 188-189.

²⁷Uranić 2021: 25-26.

²⁸Erman 1907: 10.

²⁹Erman 1907: 10.

³⁰Uranić 1997: 61.

³¹Vidi poglavlje 2.1.

³²Uranić 1997: 59.

³³Uranić 1997: 59-60.

Starije verzije *Knjige mrtvih* na početku su imale „Himnu izlazećem Suncu“, koja je veličala i slavila sunce u svim svojim oblicima, te opisivala kako sunčev izlazak slave sva bića.³⁴ Donosim dio himne:

„Slava Ra koji si u svitanju Atum Horahti,
ja te slavim, tvoja ljepota je u očima mojim,
tvoje mi svjetlo obasjava grudi.

Ti odlaziš i odmaraš se na noćnoj barci,
tvoje se srce uzdiže na jutarnjoj barci.

Tvoji su neprijatelji pali,
neumorne zvijezde te slave,
oni koji ne znaju za nestanak te slave.

Ti počivaš na horizontu,
na planinama divnim koje pripadaju Suncu,
svakog dana živi moćni moj gospodar,

Ra čija je riječ istinita“³⁵

Benben i *Benu* su pojmovi vezani uz Heliopol, te time usko povezani sa samim suncem kao i jedan s drugim.³⁶ *Benben* je bio najraniji prototip obeliska, moguće i piramide. Simbolizirao je „iskonski“ nasip koji je nastao za vrijeme prvih voda i predstavlja plodno tlo, te se vjerovalo da sunce za vrijeme svog izlaska prvo dotiče njegov vrh. Kasnije su se ovakve vrste obeliska pojavljivale i u drugim gradovima, te su obelisci bili simbolično postavljeni na samom vrhu piramida i nazivali su se *benbenet*³⁷. Usko vezana uz obelisk pa time i uz kult sunca i samim bogom Ra *Benu* se povezivala i s grčkim feniksom. Zajedničke karakteristike su označavale sunce i ponovo rođenje, dok s ostalim značajkama nije moguće pronaći dodirnu točku. *Benu*, kao i *Benben* dolaze od staroegipatske riječi „meben“ što znači rasti.³⁸

³⁴Uranić 2021: 155.

³⁵Uranić 2021: 155.

³⁶Shaw& Nicholson 1995: 53.

³⁷Shaw& Nicholson 1995: 52.

³⁸Shaw& Nicholson 1995: 53.

4. Veze kulta Ra s drugim bogovima

Postojala su mnoga prividno odvojena božanstva, koja su se u biti razlikovala po imenu, mjestu ili načinu štovanja, no u stvarnosti su reprezentirali jednakog boga. Tu se javlja proces sikretističkog spajanja egipatskih bogova, uglavnom manjih božanstava u veća.³⁹ Brojna imena i prikazi se javljaju kada je u pitanu sunčevo božanstvo, poput boga Ra, koji je predstavljao samo sunce ili na primjer Atum koji je prikazan u obliku starog čovjeka.⁴⁰

4.1 Atum

Bog Atum predstavlja još jedno utjelovljenje stvoritelja Egipta i boga sunca, te je također smatran za izvorno božanstvo Heliopola.⁴¹ Njegovo ime označuje cjelokupno stabilno stanje savršenstva, a prevodi se kao „totalitet“. Ilustracije ga u antropomorfnom obliku prikazuju ili noseći kombiniranu krunu Gornjeg i Donjeg Egipta ili kraljevsko pokrivalo za glavu. U prikazima se može pojaviti uspravno i dostojanstveno, ali i kao službeni dužnosnik koji se naslanja na svoje osoblje, što označuje „starijeg“ Atuma koji simbolizira zalazak sunca.⁴² Jedna od Atumovih uloga je bila podizanje pokojnog kralja iz piramide, te njegovo preobraženje u zvjezdanog boga kojeg bi kasnije štitiio tijekom putovanja u podzemlje.⁴³ Njegov odnos s kraljevima vidljiv je u raznim kulturnim ritualima, iako se rijetko sreće u popularnoj religiji starog Egipta, ali amuleti i relikvijari guštera (koji je bio jedan od njegovih simbola) nosili su se u Atumovu čast u kasnom razdoblju.⁴⁴

Atumova se mitologija stopila s kultom boga sunca Ra, što je dovelo do božanstva Re-Atum, no zasebno gledajući Atum je bio izvorno božanstvo koje je živjelo unutar iskonskih voda kaosa, odnosno unutar Nun.⁴⁵ Također, kada se ova dva božanstva opisuju odvojeno, Ra simbolizira izlazeće dnevno sunce, dok je Atum sunce na zalasku, iako se i za Atuma spominje kako „izlazi iz istočnog horizonta“ što ga čini potpunim suncem. Raov kult je u konačnici zasjenio štovanje boga Atuma, ali Atum nije izgubio na važnosti, te se i nakon Raova uspona nazivao „gospodarom Heliopola“⁴⁶

³⁹Wilkinson 2000: 83.

⁴⁰Erman 1907:10.

⁴¹*Encyclopedia Britannica*.v. „Atum“.[<https://www.britannica.com/topic/Atum>].

⁴²Hart 2005: 40-41.

⁴³Shaw, Nicholson 1995: 45.

⁴⁴Wilkinson 2003: 101.

⁴⁵*Encyclopedia Britannica*.v. „Atum“.[<https://www.britannica.com/topic/Atum>].

⁴⁶Wilkinson 2003: 101.

4.2. Amon

Od 11. dinastije Amon ili Amun se pojavljuje kao lokalni bog tebanske regije, te kroz idućih sto godina postupno istiskuje vrhovnog boga Montua.⁴⁷ Amonova kozmogeneza locirana je u Honusuovu hramu u Tebi, koja predstavlja Amona kao dvospolnog stvoritelja svijeta. U središtu kozmogeneze je kozmičko jaje, a sam bog pojavljuje se u obliku guske, te se iz njegova jajeta rađa zmija koja stvara nebo. Potom slijedi nastanak sokolova jajeta na nebu. Zmija također izvire i iz sokolova jajeta, a od prve zmije se razlikuje jer ima glavu skarabeja, koja predstavlja sunce.⁴⁸

Antropomorfno se najčešće prikazuje na prijestolju poput faraona s krunom u obliku modusa koja sadrži dva visoko postavljena pera. U duhu egipatskog dualizma, pera su okomito podijeljena na dva dijela, te predstavljaju ujednačene suprotnosti, u ovom slučaju, Gornji i Donji Egipat. Kruna također asocira na Amuna kao na boga neba.⁴⁹

Postoje dvije teorije o značenju Amonova imena. Prva teorija tvrdi kako je ime boga povezano s riječi „prikriti“, dok se druge referira na drevnu libijsku riječ „aman“ koja u prijevodu znači voda.⁵⁰ U drugoj teoriji postoji nedefinirana mogućnost povezanosti s Nilom ili sa Sredozemnim morem, no nema elemenata koji ističu njegovu božansku prirodu.⁵¹ Kao argument za nastanak Amonova imena iz riječi „prikriti“ javlja se grčki pisac Plutarh koji citira egipatskog povjesničara Maneta. Manet je ustvrdio kako Amon znači „ono što je skriveno“ ili „nevidljivo“, a bogu su se često davali epiteti povezani s tajanstvenošću, što predlaže njegovu neprimjetnu narav te od tu dolazi poveznica spominjanja Amona kao nevidljive snage vjetra.⁵² Za Egipćane nije bilo moguće prikovati Amonovu univerzalnu moć na samo jedno ime pa su ga obično nazivali *asharenu*, što se prevodi kao „bogat imenima“ i dodatno naglašuje njegovu kompleksnost i složenost. Amon se u helenističkom i rimskom razdoblju također oslovljavao kao „olimpijski Zeus“ među Egipćanima.⁵³

Amun kasnije preuzima aspekte solarnog božanstva, iako su tijekom Amarna perioda isti bili zanemareni u odnosu na njegovu prekrivenu i tajanstvenu prirodu, te se čak tijekom ovog perioda smatrao suprotnim suncu. Tijekom Srednjeg i Novog kraljevstva događa se

⁴⁷Wilkinson 2003: 92.

⁴⁸Uranić 1997: 69.

⁴⁹Hart 2005: 13.

⁵⁰Hart 2005: 14.

⁵¹Hart 2005: 14.

⁵²Wilkinson 2003: 92.

⁵³Hart 2005: 14.

proces sinkretizacije Amona s bogom sunca Ra, kada tebanski vladari čine novo povezano božanstvo Amon – Ra i proglašuju ga vrhovnim bogom egipatskog panteona.⁵⁴ U Novom kraljevstvu dolazi do pojačanja kulta, gdje boga tumače kao tajanstvenu verziju heliopolskog boga sunca. U ikonografiji se Amonu počinje nadodavati solarni disk, a dovodi se i u vezu sa solarnom životinjom – lavom, te se tada još i naziva „neustrašivim crvenookim lavom“. ⁵⁵ Amonov kult predstavlja nov način štovanja heliopolskog solarnog kulta, te Amon nasljeđuje boga Ra kao novo formalno božanstvo Egipta.⁵⁶

4.3 Oziris

Oziris pripada skupini najvažnijih egipatskih božanstava, te je predstavljen kao bog smrti, uskrsnuća i plodnosti. Izvorno je bio bog plodnosti u smislu povezanosti sa zemljom, a također se i smatralo da je povezan i s poplavama Nila. Za mjesto njegova nastanka, odnosno rođenja navodi se Rosetau nekropoli zapadne pustinje nedaleko od Memfisa.⁵⁷ Ozirisovu imenu se pridaje značenje „moćni“ ili „bolji“, a u ikonografiji je njegovo ljudsko tijelo najčešće umotano u zavoje poput mumije iz kojih mu izlaze ruke u kojima drži žezla kraljevstva. Domena njegova djelovanja bilo je egipatsko podzemlje to jest *Duat*, te se tumačilo da kada pokojni vladar stupi u zagrobni život postaje utjelovljenje boga Ozirisa. ⁵⁸ Središte štovanja njegova kulta nalazilo se u Abidosu.⁵⁹

Period Ozirisove vladavine naziva se „zlatno doba“, ali i „Raovo i Ozirisovo doba“, a opisuje se kao idealan način života, bez ikakvog zla, na što slijedi pad ka kaosu.⁶⁰ Jedan od najpoznatijih egipatskih mitova jest upravo o Ozirisu, te njegovom bratu i sestrama i već spomenutom uslijedenom kaosu. Oziris i njegova supruga i sestra Izida su mirno vladali Egiptom, koji je u to doba doživio procvat, dok ih u tome nije poremetio njihov brat Set. Set je angažirao urotnike da ga bace s trona, što mu je i uspjelo, a Oziris je raskomadani i bačen u ušće Nila. Izida i njihova sestra Neftis su uspjele pronaći sve dijelove njegova tijela i tada postaje kralj podzemnog svijeta, a osvećuje ga njegov sin, Horus, koji oduzima prijestolje Setu.⁶¹

⁵⁴Wilkinson 2003: 93.

⁵⁵Hart 2005: 14.

⁵⁶Uranić 1997: 61.

⁵⁷Wilkinson 2003: 118.

⁵⁸Hart 2005: 115-116.

⁵⁹Uranić 1997: 82.

⁶⁰Uranić 2021: 45.

⁶¹Wilkinson 2003: 119.

Ozirisovo ime se u tekstovima piramida spominje od pete dinastije, a tvrdi se da je to bio pokušaj integracije Ozirisa u kult boga Ra od strane heliopskih svećenika.⁶² Oziris u međuvremenu postaje bog jednake važnosti kao i bog sunca, te se smatra za njegovo utjelovljenje u podzemnom svijetu. U nekim slučajevima Oziris i Ra predstavljaju isto biće, odnosno dušu i tijelo.⁶³ Iako su po funkcijama i djelovanjima Ra i Oziris dvarazličita božanstva, zapravo su povezani na nivou nastanka života i njegove obnove, te su često povezani u egipatskim tekstovima.⁶⁴ „Čini se kao da u završnom misteriju prolaska kroz Duat stanje Ozirisa emanira u svjetlo Raa. U tekstovima grobnica često se nalazi formula: „Oziris počivau Rau. Ra počiva u Ozirisu.“⁶⁵

5. „Raove kćeri“

Velik broj egipatskih božica se oslovljava pojmom „Raovo oko“.⁶⁶ Ma'at, Hathor i Sekhmet su božice egipatskog panteona usko povezane s bogom sunca Ra, te sve nose zajedničku ulogu kćeri boga Ra

5.1 Ma'at

„Božica pravde, istine, sklada i mjere. Na glavi nosi hijeroglif svog imena u obliku pera.“⁶⁷ Ma'at je najčešće prikazana iz profila u sjedećem položaju s haljinom spuštenom preko koljena.⁶⁸ Karakterizira se kao kći boga sunca Ra, a povezuje se i s bogom mudrosti Thotom. U apstraktnom smislu ma'at je bio božanski poredak koji se uspostavlja dolaskom novog faraona na vlasti, gdje je faraon imao ulogu boga sunca, boga najuže povezanog s Ma'at.⁶⁹

Kako je Ma'at oslovljena s epitetom „Kći boga sunca“, također je i igrala ulogu sestre faraona, te je njihov međusobni odnos bio bitnog značaja. Jedna od glavnih funkcija Ma'at je

⁶²Hart 2005: 115.

⁶³Wilkinson 2003: 120.

⁶⁴Uranić 2021: 162.

⁶⁵Uranić 2021: 162.

⁶⁶Uranić 1997: 100.

⁶⁷Uranić 1997: 81.

⁶⁸Teeter 1997: 26.

⁶⁹*Encyclopedia Britannica* s.v.„Maat“.[<https://www.britannica.com/topic/Maat-Egyptian-goddess>].

uspostavljanje sveopćeg poretka i ravnoteže, koja prikazuje temelj njega odnosa s bogom Ra. Ona je poredak nametnut svemiru koji je stvorio solarni bog i kao takva prati Ra u svakom trenutku.⁷⁰ Drugim riječima ma'at označava mir i harmoniju, čije utjelovljenje predstavlja istoimena božica. Egipatski vladari su prikazani kako Ma'at nude ostalim bogovima držeći je na dlanu, što označava faraonovu vladavinu u ime bogova.⁷¹ Maat se, osim izraza legitimiteta kralja, smatrala za suštinu bogova, a prate je opisi poput „hrana bogova“ ili „bogovi žive od Maat“.⁷²

Božica prati svog oca Ra u putovanju kroz *Duat*. U podzemnom svijetu je imala važnu ulogu u ceremonijama suđenja mrtvih, gdje je vagala srca pokojnika na vagi.⁷³ Mrtvi su izlazili na sud pred Ozirisa, gdje su morali dokazati da za vrijeme života nisu učinili zlodjela, a kao dokaz za to je bilo upravo srce, koje predstavlja dobra i ispravna djelovanja, kao i središte razmišljanja. Ljudsko srce se stavljalo na jednu stranu vage, dok je na drugoj strani stajalo pero Ma'at, a pokojnik je mogao stupiti u vječni život samo ukoliko je srce bilo jednake težine kao i pero.⁷⁴

5.2 Hator

Hator je univerzalna egipatska božica štovana u idućim oblicima; kao krava, kao žena s kravljim ušima, te kao žena koja nosi pokrivalo za glavu koje se sastoji od perike, rogova i sunčanog diska.⁷⁵ Hathor se također u antropomorfnom obliku predstavljala i kao lavica. Ona je bila simbolična majka faraona i kći boga Ra.⁷⁶ Priroda božice jest uglavnom bila dobroćudna, no ima i destruktivnu stranu o kojoj tumači legenda u kojoj umalo dolazi do istrebljenja ljudske rase.⁷⁷ Često joj se pripisuje pridjev „zlatna“.⁷⁸ Središte njenog kulta je u Dendneri pa sukladno tome nosi naziv „gospodarica Dendere“, ali i druge poput „zlatno bogova“ i „Raovo oko“. Smatra se da po rođenju prepisuje čovjekovu sudbinu.⁷⁹

Hathor je bila božica žena, seksualnosti i majčinstva, te je po vjerovanjima imala čvrstu poveznicu s ljubavlju, a Grci su je poistovjećivali s Afroditom. Uz navedene uloge, ona

⁷⁰Wilkinson 2003: 150.

⁷¹Uranić 2021: 49-50.

⁷²Teeter 1997: 82.

⁷³Uranić 2021: 138-139.

⁷⁴Uranić 1997: 167.

⁷⁵Shaw&Nicholson 1995: 119.

⁷⁶Hart 2005: 61.

⁷⁷Vidi poglavlje 5.3.

⁷⁸Wilkinson 2003: 140.

⁷⁹Uranić 1997: 72.

je smatrana i za božicu stranih zemalja, božicu sreće, glazbe i radosti, ali i božicu pogrebnog života.⁸⁰ Zajedno s Raom i Ma'at, Hator je putovala Duatom u noćnoj barci.⁸¹ Ovdje je imala zadaću Raova oka, odnosno čuvala je kralja i omogućavala njegovu dnevnu obnovu zajedno sa suncem.⁸² Hator je pokojnike dočekivala na vratima u zagrobni život, te ih opskrbljivala hranom i pićem.⁸³

5.3 Sekhmet

U *Knjizi mrtvih* 164. čarolija pozdravlja i dodjeljuje pridjevke božici Sekhmet, poput oko Ra, ljubavnicu bogova, damu od jarko crvenog platna, gospodaricu bijele i crvene krune, te jedinom superiornom vlastitom ocu.⁸⁴ Opisuje ju kao manifestaciju pogrebne božice (Hathor), te mirna srca, ali i kao zaljubljenicu u sukobe. Sukob i mir su u njenim rukama.⁸⁵

Sekhmet je dama s glavom lavice, kći boga sunca Ra, a njezino ime znači „moćna“ što dolazi sukladno s njenom destruktivnom prirodom.⁸⁶ Njena destruktivna priroda se očituje u priči u kojoj Sekhmet diše vatru protiv svojih neprijatelja, te je usvojena kao vojna zaštitnica i simbol moći u bitci, dok s druge strane ima i iscjeliteljsku ulogu. Sekhmet je štitila vladara poput majke, vjerovalo se da je imala moć rastjerati kugu, te su je čak i nazivali gospodaricom života.⁸⁷ Osim glave lavice, Sekhmet karakteristično nosi dugu periku, te na glavi ima izbalansirani solarni disk. Prikazana je u dugoj haljini crvene boje od kud dolazi naziv „gospodarica crvenog platna“ koje simbolizira njenu ratobornu prirodu, kao i njen rodni Donji Egipat.⁸⁸ Kultno središte božice destruktivnosti bilo je u Memfisu, no njeni hramovi postoje diljem Egipta, a njeni kipovi izazivaju osjećaj strahopoštovanja pa je tako prošlog stoljeća srušen njen kip u Karnaku jer se lokalno stanovništvo bojalo da bi mogao izazvati štetu njihovoj djeci.⁸⁹

Sekhmet je često povezivana s božicom Hator, posebno u ulozi oka boga Ra, zbog kojeg je skoro izvršila istrebljenje ljudske rase.⁹⁰ U ovom mitu se bog sunca pribojava kako čovječanstvo planira urotu protiv njega, a ostali bogovi ga potiču da pošalje svoje „osvetničko

⁸⁰Wilkinson 2003: 143.

⁸¹Uranić 2021: 138.

⁸²Wilkinson 2003: 140.

⁸³Wilkinson 2003: 143.

⁸⁴*BD*§164.

⁸⁵Allen 1974: 160.

⁸⁶Hart 2005: 138.

⁸⁷Wilkinson 2003: 181.

⁸⁸Wilkinson 2003: 182.

⁸⁹Wilkinson 2003: 182.

⁹⁰Wilkinson 2003: 181.

oko“ Hathor kako bi napravila odmazdu. Dok Hator ubija sve ljude pred sobom i ostavlja ih ležeći u lokvama krvi, pretvara se u moćnu Sekhmet.⁹¹ Bog Ra, uvidjevši Sekhmetin nezaustavljiv nagon za krvoločnosti, te kako bi mogla izvršiti potpuni masakr, naređuje heliopolskom svećeniku da s pivom umiješa crveni oker i rasprostrani piće po cijeloj državi. Kada se Sekhmet vraća dovršiti svoj zadatak, pije ono što pretpostavlja da je krv, opija se od piva i biva nesposobna izvršiti klanje.⁹²

6. Zaključak

Bog Ra je odigrao veliku ulogu u egipatskoj mitologiji, što nije ni čudno uzimajući u obzir koliko su Egipćani bili ovisni o sunčevoj sili i svjetlosti. Poput svih elemenata egipatske mitologije i sunce je bilo dualno, odnosno imalo dobru i destruktivnu snagu koja se očitovala u sušama, poplavama Nila i drugim klimatskim elementima. Bog Ra je reprezentiran kao samo sunce pa je i time svamoć prepisana njemu.

Ra samostalno formira čitavo kraljevstvo kroz heliopolsku kozmogenezu, te djeluje u svim područjima istog. Na zemlji se njegov utjecaj očituje u primjeni imena, u narodu, ali i u imenima faraona, koji su se smatrali za utjelovljenje Raova sina. Također se Rau prepisivala izmjena godišnjih doba, a samim time i utjecaj na sezonske poplave Nila. Svakodnevno je putovao nebom, gdje je svojom svjetlošću obasjavao sve što postoji, ali i podzemljem, gdje njegova svjetlost nije bila toliko izražena, ali to svakako nije umanjivalo njegov utjecaj na tom području. Ra pokojnike ispraća do vrata *Duata*, te skupa s njima izjutra doživljava „ponovno rođenje“ to jest obnovu. Manifestirao se u raznim oblicima, od čovjeka s glavom sokola i sunčevim diskom s ureusom na glavi, do raznih životinjskih oblika kao što su sokol, lav, feniks i ostalo, ovisno o ulozi koju je izvršavao.

Bez obzira na to što je Heliopol bio glavno središte njegova kulta, hramovi su građeni diljem države. Raovi hramovi su bili specifični po pogledu otvorenosti konstrukcije, a izgrađivali su se na takav način kako bi bili izloženi sunčevoj svjetlosti. Osim vlastitog kulta, Ra se pojavljuje u drugim božanskim kultovima koji imaju čvrstu povezanost sa solarnim kultom. Jedan od takvih je kult boga Atuma, koji je kasnije i stopljen s kultom boga Ra u

⁹¹Hart 2005: 139.

⁹²Pinch 1994: 26.

božanstvo Atum-Ra. Jednako tako Amon za vrijeme Srednjeg i Novog kraljevstva preuzima aspekte sunčeva božanstva, te se formira novo božanstvo Amon-Ra, a Amon je još i smatran tajanstvenom verzijom solarnog boga. Ra se uspoređuje i s Ozirisom, jednim od najvažnijih bogova egipatske mitologije. Njihov odnos se temelji na svojevrsnom spajanju božanstva, u kojem Ra predstavlja dušu koja danju putuje nebom, a noću se spaja sa svojim tijelom, odnosno s Ozirisom. Raa na njegovoj noćnoj barci prate božice Maat i Hathor koje su oslovljene kao njegove kćeri. U skupinu „Raovih kćeri“ još spada i Sekhmet, koja je na Raovu zapovijed skoro izvršila istrebljenje ljudske rase, što je još jedan pokazatelj Raove moći-stvorio je svemir, ali ga može i uništiti.

7. Popis literature

ALLEN, Thomas George

(1974) *The Book of the Dead or Going Forth by Day*. Chicago: The University of Chicago Press.

BANE, Theresa

(2020) *Encyclopedia of Mythological Objects*. Jefferson: McFarland & Co Inc.

ERMAN, Adolf

(1907) *A Handbook of Egyptian Religion*. London: Archibald Constable & Co. Ltd.

HART, George

(2005) *The Routledge Dictionary of Egyptian Gods and Goddesses*. Abingdon: Routledge,

LOTHA, Gloria

„Atum“. U: *Encyclopaedia Britannica*. [<https://www.britannica.com/topic/Atum>].

„Maat“. U: *Encyclopaedia Britannica*. [<https://www.britannica.com/topic/Maat-Egyptian-goddess>].

PINCH, Geraldine

(1994) *Magic in Ancient Egypt*. London: British Museum Press.

RAGAVAN, Deena (ur.)

(2013) *Heaven on Earth*. Chicago: McNaughton & Gunn.

SHAW, Ian & NICHOLSON, Paul

(1995) *The British Museum Dictionary of Ancient Egypt*. London: The British Museum Press.

TEETER, Emily

(1997). *The Presentation of Maat*. Chicago: McNaughton & Gunn.

TOMORAD, Mladen

(2016) *Staroegipatska civilizacija sv. I: Povijest i kultura starog Egipta*. Zagreb: Hrvatski studiji.

URANIĆ, Igor

(1997) *Sinovi Sunca*. Zagreb: Grafa d.o.o.

(2021) *Mitologija egipatske knjige mrtvih*. Zagreb: Školska knjiga.

WILKINSON, Richard

(2000) *The Complete Temples of Ancient Egypt*. New York: Thames & Hudson Inc.

(2003) *The Complete Gods and Goddesses of Ancient Egypt*. New York: Thames & Hudson.